

МОДЕРНО ИЗКУСТВО

ДВУСЕДМИЧНО СПИСАНИЕ

ЗА ИЗКУСТВО, КРИТИКА И КУЛТУРЕН ЖИВОТ

Редактор: Евгений К. Теодоров.

Общочовешко или национално изкуство.

Този е въпроса, който, не от скоро занимава литературните среди у нас, — какво трябва да бъде изкуството — общочовешко-широко, или тесно-ограничено — национално? И ако има такава граница между тези две негови прояви — къде лежи тя?

Самото поставяне на въпроса така буди в мене едно недоумение. Струва ми се, че да се противопоставят едно на друго тези две понятия е едно съществено недоразумение. Изкуството не е нито едното, нито другото. Самото то е единно, универсално, навсякъде и винаги. Тъй единно, както е единен неговият неизсушим източник на художествено творчество — човешкия дух. Художника, като такъв, е един и същ на всички меридиани и под всички небеса. Той е онази сила, претворяваща и кристализираща дела, необикновена природа, която идва сякаш да ни увери, че под видимия хаос на нещата се крие техната невидима за обикновеното око хармоничност. Самият художник, отразявайки света на действителността, чрез сънищата и виденията на своята духовна същност, ни дава един свят, който е само негов, но към който съж способни да се приобщат останалите, лишени от светия дар на творчеството милиони, на които не съж чужди възторзите и купнежите на неговия творчески гений. Ето защо за този последния нема граници механически поставени. Ето защо за неговата жажда към създаване, времето и пространството не съществуват. Той е властен да обхване чрез миражите на своето творческо прозрение и средата, в която непосредствено твори, както и тези среди, чието съществуване той дори не подозира и влиянието негово над които е често пъти много по-големо от това върху непосредно заобикалящата го среда. Нито пък епохата е властна да му наложи една невъзможност да проникне в далечното и отдавна погребано минало, което се покои скрито и плеснявало под страшното бреме на всеунищожаващото и неумолимо време. Отдалечени епохи, изчезнали бития на хиляди

поколения възкръсват за живот под магическото докосване на творческия дух на художника и този живот превъплотен ни дава възможност да преживяваме възжеленията и купнежите на тези изчезнали светове. За изкуството няма време, има вечност. По тази си особеност, то е всечовешко, универсално. Механическите граници, които някои ограничени схващания искат да му наложат, не съществуват за него. В рамките на тези схващания на изкуството като френско, немско, норвежко и т. н. творческия художествен гений не се побира, както не може да има за нас нито древногръцко изкуство, нито римско, антично, или такова от времената на възрождането. Нима Уайлд, или Пшибишевски, или Чехов, или пак Хамсун и Стриндберг са чужди на тези среди, които не са нито англичани, нито поляци, нито руси, или пак норвежци? Какво пречи на тях създатели на гениални художествени образци да бъдат разбирани, да бъдат преживявани — да бъдат властители и на нашите умове — ние, които твърде случайно сме били засегнати от културните влияния на родните им страни? Какво пречи и нам да изпитваме една мисъл по-висока, да горим с едно чувство по-пламенно, да имаме едно сърце, което трепне по-силно от четенето на техните пронизващи душата гениални откровения? Не се ли чувствуваме и ние също така приобщени към оня свет на бленове и на идеи, към които милиони по целият останал свят са се приобщили? И какво значение имат за нас пак потомците на едни раздалечени с цели епохи, поколения, връзките с които усърдни и търпеливи изследвачи на човешката история не могат да установят, тия изтекли векове, които ни са завещали Есхила и Софокла и толкова други блестящи образци на античната художествена мисъл и които ни са така близки все пак? И, минувайки през пустинните духовно и огрубели средни векове — дивните образи на Хамлет и на Крал Лир? Изящните такива на френския гений — на Расина, на Мoliера? Или още по-насам: „Дон Жуан“ на Байрона, „Фауст“ на Гьоте, или лириката на един Леопарди, на един Хайне? Творчеството на художника, не търпящо никакви закони и правилници, никакви налагани му отвън изисквания и условия, е толкова по-всеобемно, по-универсално, каквото трябва в действителност да бъде, колкото се подчинява само на повеленията за творчество на свободния дух на творческата личност, който живее безсмъртен в човешката същност над всички времена и всички раси.

Но аз бързам да се корегирам, по право бих казал, да да се допълня, за да не бъде недостатъчно и криво разбран (българският читател толкова не обича занятието да продължи със своята собствена мисъл, и твърде е привикнал докрай всичко да му се каже!). Изкуството в същото време е и дълбоко национално, или родно, както е прието напоследък да

се казва. Но не в смисъл, защото е дело на една раса, политически и териториално обособена, а защото е продукт на тази раса, като плът, от плътта и. Всеко произведение на изкуството, затрогващо вечните въпроси на човешката душа, носи печата на средата, която го е създала. То е, тъй да се каже, нюансирано от живоносния сок, който тече в жилите на расата.

Вживевайки се и имайки близо до сърдцето си вечните истини, които ни дава едно произведение на изкуството, ние винаги чувстваме, че във всеки случай то е плод на един расов гений, различен от нашия, от този, към който ние сме приобщени от рождението си и с който на вечни времена сме свързани. Че то е произведение на един френец, на един поляк, или на един англо-саксонец, това ние чувстваме и в темперамента на твореца, и в неговото схващане за нещата, и в неговите идеи и понятия за тях. Защото във всички други случаи расовият елемент не играе съществена роля, когато ще искаме да го характеризираме и определим като едно истинско произведение на изкуството. Дали то е общочовешко или национално, това най-малко зависи от сюжета, който третира. Истинското произведение на изкуството е колкото общочовешко, толкова и национално. Безсмъртното произведение на Гюте, „Фауст“, е едно-време едно и другото. Защото на канвата на една старинна германска легенда са вжплотени вечни художествени истини. Сюжета не е определящия момент за дадено произведение, да бъде ли то схващано като национално или не. Не винаги художници, които са черпили мотиви и сюжети из бита и историята на своя народ, са били действително национални поети, тези поети, чрез които расата се е проявявала като такава по-ярко, по-целостно, по-пълно. Може да се смета за парадоксално, но аз твърдя с убеждение, че много по-типичен за френската раса поет е Верлен, отколкото един Юго: първия с единствения свой том лирически стихове повече, отколкото втория с грандиозното разнообразие на мотивите, черпени из дългата история на страната му. Във Верлена ние чувстваме, до осезателност, същността на френския гений, неговата мистичност, подплатена с една чувственост, свойствена само на расата му... Както съм готов да открия елемент дълбоко-български в „Regina mortua“, например, отколкото в кой да е от най-големите епигони на Вазова, чията националност в произведенията се изчерпва само в заглавията. Не искам да кажа, разбира се, че творчеството, което е използвало национални сюжети и мотиви, е винаги едно повърхно творчество. Бих дълбоко сгрешил и срещу мен биха протестирали, и с право, такива произведения във всемирната литература, като „Евгений Онегин“ или „Пан Тадуеш“.

Ридаят — никой ги не чува,
И тука никой ги не знай;
Безстрастно в мрака ги целува
Сал призрака на близки край. . .

Димитър Ю. Гржнчаров.

Fantasia mysticum.

Дагни! Дагни! Ти в нощите
Пржскаш слжнце, светлина
И, залутан вжв мжглите,
Ти ме водиш през звездите
Кжмто бялата Луна.

Там, за празник светжл
Идат рицари. Гжрмят тржби,
Блясват милион лампади.
Гледай — всички, стари, млади
Падат ничком и запяват.

„Дните земни отлетяват,
„Дни на горести, на скжрби,
„О, блаженни сж, що пжрви
„Небесата поздравяват!

„Тем небесните лазури
„Ясно во душите греят
„И по своя пжт звездите
„Химната небесна пеят.

„Ний душите сме безсмжртни —
„На скжрбящите деца,
„Вечно девственни слжнца
„Бог сжздаде от прахжт ни.

„И вжв модрите простори
„На високо от светжт,
„Земния да греем пжт
„Той очите ни отвори!

„А когато нощ прибули
„В сжн заспали равнини,
„Ний се раждаме блестящи
„Вжв небесни висини.

„Дните земни отлетяват
„Дни на горести, на скжрби—
„О, блажени сж, що пжрви
„Небесата поздравяват!“

Чуй! замлжкнаха словата
Колко тихо. . . Над земята
Хороводи от звезди
Следват пжтя си уречен.
О, бжди, бжди предвечен
Ти вжв нашите гжрди!

Константин Т. Балабанов.

Из турската поезия.

Сабри Селам.

* * *

Настъпни нощ, развихрила вуали
Над шумен ден, угаснал во копнеж,
И чакам аз сред чуждите печали
Да найда мир, изгубен отнапреж . . .

А нощен хлад подухва и милува
Косите ми разпръснати в безред;
Топола в сѣн с зефира се люблюва
И шепне ми:—защо си толкоз блед? —

Во сладък блен, молитва в сѣн нашепва
Морето там, задремало в покой;
И сякаш в страх душата ми потрепва
Пред спомени, пред спомени безброй . . .

Али Екрем.

* * *

. . . Недей плака за миналите дни. —
Изгнаник клет, в неведоми страни,
Че там под тоя бел покров
Лежи тя — твоята любов
Загаснала сред бурни младини . . .

Превел Д. Морен.

Едгар По.

Метценгерщайн.

(Продължение).

Чухте ли Вие за смъртта на стария ловец Берлифитцинг? — попита барона един от васалите, когато след отиването на паж, гигантския кон, когото магната присвои, с удвоен бяс се устреми по тясната алея която съединяваше двореца с конюшните на Метценгерщайн.

— Не — каза барона, като се обжрча бързо към васала — ти казваш умрял?

— Умрял, господарю, аз мисля че, за представителя на Вашата фамилия такава гест не ще бъде неприятна. Усмивка се мярня по лицето на барона. — А, как е умрял?

— Като се мъчил да спаси своите любими коне сам загинал в огъня.

— Да-а-а! — проточи барона като че паразен внезапно от некаква странна мисъл.

— Да, повтори васала.

— Ужасно! — хладнокръвно каза барона и спокойно се завърна в двореца.

От този ден настъпи странна промяна в поведението на разпътния юноша барона Фредерик фон Метценгершайн. Поне то измами всички очаквания и съвсем не съответваше на плановете на много майки, които имаха дъщери невести; а привичките и начина на живота у барона още по-силно, от колкото по-рано, се разминаваха с нравите на съседната аристокрация. Той не се показваше зад пределите на своите владения и в тоя обширен и общежителен свят оставаше един единичък — ако, само тоя странен, бесен с огнен цвят кон, на когото той оттогава постоянно ездеше, не беше придобил по някакъв си тайнствен начин правото да се нарича негов другар. Както и да е от страна на съседите се получаваха периодически многобройни покани. „Неще ли благоволи барона да почете с своето присъствие нашия празник.“ „Неще ли бжде угодно на барона да приеме участие в лова на диви свини.“ — „Метценгершайн не ходи на лов.“ „Метценгершайн не ще дойде“ — такива бяха високомерните и лаконически отговори на тия покани. Такива оскорбления не можеше да понесе гордата аристокрация. Поканите станаха по-хладни, все по-рядко се изпращаха и накрая съвсем престанаха. Вдовицата на нещастния граф Берлифитцинг даже беше изказала надеждата, че „барона ще дойде в къщи, когато не му се иска да бжде в къщи, ако той пренебрегне обществото на равните на себе си и излезе на езда, когато не му се поиска да езди, ако той предпочита обществото на конете“. Разбира се това беше твърде глупово избухване на наследствената вражда и само за излишен път доказваше, каква забележителна безмислица можем да изречем, когато намислим да се изкажем по енергично. Състрадателните хора приписваха промяната в поведението на младия магнат на естествената сръб на сина за безвременната смърт на бащата, като забравяха неговото жестоко и безсъвестно поведение в течение на краткия период, който следваше непосредствено след тази загуба, други наемкваха на твърде високото мнение, което барона имаше за своите достоинства, други пак най-после (в това число и домашния лекар на барона) тълкуваха за черната меланхолия и наследствения недъг, като съпровождаха своите разсъждения с тъмни наемквания от твърде двусмислен характер, които тълпата обсъждаше по своему. В същност, неестествената привързаност на барона към своя нов кон по-видимо увеличаваща след всеко ново проявление на бесната и дяволска натура у животното, — прие най-накрая от-вратителен и противоестествен характер, цо мнението на

всички здравомислящи хора. При светлината на луната, в мъртвата полунощ, в буря и в ясно време, здрав или болен, — Метценгерщайн, като прикован към седлото не се разделяше от грамадния кон — неукротимия пламък на когото така хармонираше с неговия дух. При това някои обстоятелства свързани с последните събития придаваха неестествен и чудовищен характер на манията на ездача и силата на коня. Пространството изминавана с един скок беше щателно измерено и както се указа надминаваше и най-дивата фантазия. По чататък, барона не даде на коня никакво име, макар всичките му останали коне да носяха характерни названия. Конюшната на новия кон беше построена отделно от тая на другите; за него нямаше коняр и никой, освен самия барон, не се грижеше за коня, нито даже влизаше в конюшната. Забелезано беше също, че макар тримата коняри, които хванаха коня, когато той се носеше из пламтящия чифлик на Берлифитцинг, успеха да го спрат с помощта на металическа юзда и примка, но нито един от тях не можеше да си припомни, да му се удало, през времето на тази опасна борба да се допре до телото на животното. Забележителното разбиране на благородния и породист кон не можеше разбира се да възбужда извънмерно удивление, но някои особености в неговия характер изумяваха и най-флегматичните скептици; имаше, казват случаи, когато тжлпата събрала се да го гледа, отстъпваше в ужас, поразени от странния загадъчен смисъл на неговите бесни пориви — и сам младия Метценгерщайн бледнеел и се обръщал не можейки да понесе неговия вторачен, изпитателен човешки поглед. Впрочем, никой от придворните на барона не се смяташе в искрената и необикновена привързаност на младия магнат към неговия горд кон; никой, освен един нищожен и уродлив паж, чието безобразие се хвърляше в очите и чието мнение не можеше да се зачита. Той (ако само струва да се спомнуват неговите думи) нахално потвърждаваше, че неговия господар никога не сядал на коня без тръпки, наистина едва забелезвани; а когато се връщал от своите ежедневни езди, то всеки мускул на неговото лице треперял от злобно тържество.

В една бурна нощ, Метценгерщайн пробудил се от тежък сън, като бесен изтича от спалнята скочи на седлото и полетя в гората. Никой не обърна внимание на това излизане, тъй като подобни произшествия се случваха и по-рано, но с толкова по-голямо безпокойствие очакваха неговото завръщане, когато няколко часа след това колосалните и великолепни постройки на двореца Метценгерщайн затрепсваха и се залюляха до самите основи, обхванати от чудовищна маса цветни неукротими пламъци. Когато пожара разбушова до там, че изчезна всяка надежда да се спаси поне

част от зданието — сжседите се сжбраха около двореца в безмжлвно почти апатично удивление. Но скоро ново и страшно зрелище прикова вниманието на навалицата доказвайки доколко впечатлението от човешката агония е по-силно и по-поразително от най-потресаващите явления на неорганичната природа. По джлгата джбова алея простираща се от главните врата на замжка до леса се показа ездач — без шапка, измжчен — на гигантски кон, който се носеше като гонен от самия демон на бурите. Очевидно конника не беше в сили да се справи с коня. Неговото обезобразено лице и трескавата борба свидетелствуваха за нечовешко напрежение на силите; но само един рязжк стон се изтржгна из неговите измжчени устни прехапани в припаджка на ужаса.

За миг тропот от копита звжнко и рязко се раздаде през рева на пламжците и воя на вятжра — още миг и преминал с един скок рова и вратата на замжка коня полетя по клатещата се стжлба и изчезна заедно с ездача в вихжра на хаотическия пламжк. Бурята мигновенно утихна и настжпни мжртво затишие. Белия пламжк, както по-напред обгржщаше двореца подобно саван, отразявайки на далеко зловещо сияние — а клжбата дим тежко полазили над зданията приеха ясните очертания на грамаден кон.

Превел Евгений К. Т.

Приказка.

Тебе ти е мжчно приятелко?

Твоите весели очи са тжжни, готови да се разплачат. Защо? Може би защото джждовните капчици, които се превржщат вече на ледени иглици и отчаяно дращят по стжклата на прозорците, ти напомнят за близката лута зима? Или пжк кжсият есенен ден, който бжрзо умира, удавен в мжгла, те посеща за слжнчевите дни на отлитаща младост?

И ето, ти си готова да се разридаеш . . .

Но то, нали ти обичаш приказките? Тогава, повдигни своите тжмни очи нататжк кжм стихналото необятно море и слушай добре. Искам да ти разкажа една малка приказка — приказката за девойката от отвждния бряг на морето . . .

Далеко някжде, чак на отвждния бряг на морето, живеела една девойка. Всички жадували за нея, всички отправяли своите лодки нататжк кжм далечния невидим бряг, ала никой не можал да го достигне. Но ето, когато хората се били отчаяли, че ще могат да стигнат при девойката от отвждния бряг на морето, далеко на хоризонта се показала една лодка. Все повече се приближавала тя, и все по-ясно се

очертавала в нея човешка фигура. А когато лодката стигнала до брега, всички видяха седнал в нея млад момък. Ръцете му, изранени и отпаднали, едва държали греблата. Лицето му било бледо и изпито. Загадочно усмихнат, той гледал някъде в пространството и секаш очите му разсейвали мека, приятна светлина.

— Е, намери ли я? — извикали всички в един глас, когато момъкът скочил на брега.

— Наистина, аз я видях!

— Нима?

— Видях я, макар и от далеч.

— Но и мнозина от нас са я виждали от далеч.

— Да, но аз научих и нейното име.

— А как се казва тя?

— Любов! възкликнал унесено момъкът.

— Любов!

— И после, аз чух нейния глас — нейната песен!

— Нейната песен!

— Да, нейната песен. Дълго време трябваше да плувам, до като доближа откъдния бряг. Веслата израниха ръцете ми, силите ме напуснаха и аз в отчаяние мислех да се върна назад. Но ето, една огромна вълна ме издигна нагоре и аз видях далеко напред да се мярка брега. Тогава забравих своите болки и пак смело загребах напред. Наоколо клокочеше морето. С мъка се приближавах към желания бряг. И до като се борех с вълните аз съзрях сред обширна ливада, изпжстрена с цветя, една девойка. Тя бавно пристъпваше из ливадата съвсем гола. Светло розово, нейното гъвкаво тело тръпнеше окъпано от ярките слънчеви лъчи. Подобно златен облак се вееше косата ѝ, разсипана по мраморни плещи. Аз трепнах в изумление, кръвта бликна в жилите ми, и веселата засмърцаха в моите ръце. А брега беше вече съвсем близко . . . Но в тоя миг долетя нейния глас! Аз забравих веселата и отпуснах ръце цял превърнат в слух. Гласът ѝ, ехо от планината при ранно ведро утро, затрепка над вълните. Тя пееше:

„Вечно млада, вечно пламтяща, аз съм Любовта!

„Вечно шеметния побег на времето аз властвувам над всичките сърца! Само в мене намират утеха страдащите, само през мене води пътят към щастие, само чрез мене се посреща смъртта е усмивка на устата.

„Вечно млада, вечно пламтяща, аз съм Любовта!

„Всички жадуват за мене, всички изгарят от жажда да пият от моята златна чаша. Всички — но малцина са ония, които ме достигат. Защото трънлив е и стръмен пътят към мене и само смелите, само гордите по дух, успяват да се докоснат до моята златна чаша.

„Вечно млада, вечно пламтяща, аз съм Любвта!

„Пред моя трон са свеждали чела и бедни и богати и млади и стари. В мосто име са извършвани и се извършват велики дела и велики престъпления. Моя дух се носи през вековете над всички бездни, над всички висини!

„Вечно млада, вечно пламтяща, аз съм Любвта!“

Дивно и страстно звучеше нейния глас. Но все по-слабо го чувах аз, забравил за веслата с отпуснати ръце, тласкан от вълните навътре в морето. Най-после гласа заглухна в техния плясък и аз изгубих из очи и самия бряг . . .

Замлъкнал момъка, унесено въздъхнал, отправил към морето поглед пълен с желание и скръб.

— Да вървим, да вървим! -- извикали всички и от ново спуснали своите лодки в развълнуваното море . . .

Ти питаш, приятелко, какво е станало, после? Не зная . . . Наверно мнозина се били поглънати от вълните, други са се приближили до брега без да могат да слезат на него, а може би някой щастливец се е докоснал до златната чаша на Любвта.

Д. Марчевски—Люляков.

Литературни силуети.

ЕДГАР АЛАН ПО.

„Agressi sunt mare tenebrarum, quid in eo esset exploraturi“.

Едгар По — име, което буди някакво странно неудоение и трепет пред загадка; може би това в миниатюр е чувството, изпитвано, от суеверния пътник из пустините, в подножието на гигантския, каменен сфинкс. Защото страстния любител на морфиума и безумния рапсод на мира на незнатното и сенките живя, твори и умира в мълчание—мълчанието на отчаяното търсене себе си и бегането от себе си и защото „въпрос е дали безумието не е виша форма на разбиране, дали много от онова, което е сланно и всичко онова, което е дълбоко, не се е родило благодарение на болезненото състояние на мисълта, възбудена в ущърб на строгия разсъдък“.

„Ония, които виждат сжнща денем в своите мъгливи видения долавят проблесъци на вечността и изтръпват събудени и почувствуват, че сж стояли на края на велика тайна“. Един от тях е По.

А черна е била съдбата на поета. Сякаш тъмен демон е чертал движенията на неговата детска люлка и е предприел *твбел* смущавайки го среднощ, когато родителите сж се надвесвали над него изплашени от неспокойния му сън, с

песента на тайната и ужаса. Неизвестният в черно — негов двойник — неотвратимо следи стъпките му през целия живот и разсипва в прах най-красивите цветя от първия му блен. Още, на две години, той се прощава с родителите си — артисти, които умират сред спазмите на алкохолично отравяне, нервни припадци и туберкулоза и е требвало да понесе игото на чичо си, чието и име — Алан, прибави към фамилията си. Посетне живота за него се превръща в глуха пустиня — безкрайна и безнадеждна, като желтите пясъци на Аравия, осветени от матовия блесък на угасващото слънце.

За миг пред очите му израства бело видение, — за миг. Призрака на невидимата безлична смърт докосва с костеливите си пръсти, розовите бузи на оная, която обожаваше и върху тях се появяват страшни бледи петна. Те се увеличават, а синкавите, кръгове около очите ѝ безмълвно предрекоха краи. Белото видение — увехна; сяня за Eldorado — потъмня и той остана сам шепнейки — Ленора... — „Светлото и рядко име, що не шепне вече тук — на земята никой друг“. Черния „Гарван“ програвва в нощта — „Некемторге“ и тъмен плащ, като саван, закрива измъчения, изтерзан бард, който, когато поиска за пръв път срещу изгрев слънце да вдигне златната чаша, виде как тя се изплъзна, падна и се разпръсна на хиляди парчета, подобно неговата раздвоена душа.

С още по-голяма жад потърсва той забравата в хашиша, морфиума и алкохола. Ден след ден отминават и убиват по нещо в душата му. И след отчаяното безразличие на безгрижната и блестява ексцентричност той се пита с примрежени от скрита болка очи — „О, отхвърлен от отхвърлените, или ти не си умрял навеки за земята, за нейните почести, цветя и надежди и не се надвеси гъсти, мрачен, безкраен облак между твоите надежди и небето“. Той вижда с безграничен страх и мъка как наследствения порок, който гони гизаците на неговия помътен път се все повече засилва...

И един ден всичко почернява, слива се в една безобразна, пепелява мъгла; всред парите на абсента и последните изкуствени сладостни тръпки на морфиума пред него изчезва света... А от улицата пред едно питейно заведение вдигат на носилка сгърчен от нервни конвулсии труп, и лошата слава умира с мъжката за него.

* * *

Творчеството на Е. П., колкото и откъснато от расови и национални предпоставки носи (макар че това ще се види абсурдно за мнозина, които, като оспорват американското му произхождение, отричат и всеко влияние на страната на утилитаризма, практиката, машините и борсата) характерните черти на американския елемент, Суровостта, строгата логика, точността и заедно с това страстта към сензация, ексцентрич-

ност, оригиналност и кжм всичко необикновено, изключително на американеца са лепнали своя печат върху страниците на неговите ръкописи. Неговата мистика не носи ефирния, романтичен облик на мечтателя, а строгостта на едно изследване: творчеството му носи не обгарящите пориви на минутни смощии, не чувство, а мъгливите съзерцания на разума с извънредни аналитични способности, чийто метод е абстрактно-логическия. Това подвърждава и сам Е. П.: „По странната аномалия на моята природа, моите чувства не бежа никогд чувства на сърцето, а моите страсти — всекога от главата“ и „У мене действуваше главно способността кжм вниманието, а не спекулативната, като у мечтателя“.

От тука и поетическите импресии на Е. П. съ придобили конкретни черти, вплзтили съ се и слели с външния свят до такава степен, че съ придобили атрибутите на физическите измерения, а разказите му колкото фантастични и „невероятни“ носят напълно реалистичен колорит. Това преплитане творческите блжнувания с най-екзактните подробности на външния свят отразено в произведенията му прозира и в следните думи.

„Явленията на реалния свят ми действуваха като призрази и чудноватите видения на въображението станаха не само съдържание на моя живот, но и самия тоя живот в неговата същност“.

Тия няколко думи изчерпват въпроса за психологическата страна на творчеството и творческия процес у Е. П., чийто поетически видения носят особения характер на едно математическо визионерство и чийто творчество, макар и отделено и откъснато, но включено в общото понятие модернизъм представлява както би се изразил Фридрих Меркер — интелектуален експресионизъм.

* * *

Героите на По — многобройните преображения и маски на самия него — повечето хора с необикновени, изключителни способности, стоят под бремето на незнайна присжда. Гърчат се с впити в мрака широко отворени очи гдето призрачния хор на тъмните сили чертае отпечатъци на кървави ръце, знаят, че вървят кжм бездна и искат да спрат, но някаква неумолима ръка ги потласка по предназначения от рождението им път. В своя кошмарен свят се мъчат да се освободят борят се с невидимия призрак, който с див смях разкъсва душите им и в пароксизма на черни предчувствия падат един след друг под ударите на незримата гибел. Те се мъчат „от необяснимия стремеж на душата да дразни самата себе си, да изнасилва собствената си природа и да прави зло за самото зло:“ те — дълга безобразна редица от убийци, престъпници, алкохолици, обречени да не дочакат утро и не-

щастници. Те се мжат от това което са и загиват по силата на една вътрешна фаталност и след всяка стъпка с която искат да се измъкнат от зацапаните с кръв ноздри на своя невидим вътрешен враг — било, като наследствен порок съдобносно желание престъпен стремеж, незаконно противостоенство влечение, които въпреки борбата на индивида с тях намират своето реално проявление, — да заглушат гласа на съвестта с ново петно и убият призрака на среднощните престъпления и кошмари чуват над себе си ледения смех и думите на убития двойник — „ти победи, но отсега и ти си също умрял — умрял за света, за небесата, за надеждата. Ти съществуваше в мен и с моята смърт уби самия себе си“ . . .

В развълнуваното море, подавено от желта треска, подобно калните лепкави брегове на далечната Заира, за която дявола в джното на гробницата разказва с смях; в това море, което зовем живот, въпреки че в него няма нищо от това, което е в нас живот — те са толкова много. Те са сами върху продължения от бурята кораб, който бавно, но безвъзвратно потъва към джното и през бучението и пляска на горчивосолени води се гърчи техния истеричен смех и в очите им се разискря безумие. Те коленичат над „Продълговатия санджък“ — в който лежи мъртвец и върху когото се чертаят възнесените отпечатъци на страшното „Nevermore“ . . .

И не е ли вече все едно . . . Там се хили оголен череп, а в края на всеки път блестят две стъклени очи и загърнат в окървавена тога скелет. В изтжпление те се хвърлят заедно с склепа и потъват в дълбините. Нещо е отишло изчезнало навеки.

Пазете се — с всека своя дума Е. П. кжса, руши, убива по нещо дълбоко скрито в душата и открива призрци, за които не смеем да мислим, а когато при блесжка на мжланията бихме могли да ги видим в замжления си път, затваряме очи изтржпнали от черни предчувствия.

В поезията на По звучи песента на плесенясалите подземия — покои на толкова много сенки, некога живели, която се приплита с шума от червеите, които се промжкват през джрвения капак на ковчега; в нея некакви струни се кжсат и зацапява затишие, страшно, убийствено мжлчание, което чертае кжрвави мрежи на неотвратима гибел над танца на беззвездната нощ и замира като отзвучал акорд върху разстроената арфа на *ужаса и смъртта*. Поезията на загадчния пилигрим е родена в минути, когато нашия печален свят става ад. Той пожела подобно Коратид да се спуствне безнаказано в бездната на тайната, но го облжхна джжа на ужаса, напоен с мириса на разложени човешки трупове, защото гробните ужаси подобно демоните в чието общество е слязал Афрозиаб трябва да спят и ние не трябва да тревожим

сжня им в нашата душа, Е. П. ги призова в името на разбулената световна тайна, но бе загжрнат сам в савана на многото безумци.

Ако съществуваше някога поезия на мировата скръб, хоругвите на която беха понесени от мечтателно-бледи, романтични певци по чиито детски очи блещяха сълзи, то поезията на По написана с кърваво перо е поезия на мировия ужас и тайна.

Евг. К. Теодоров.

Цвета и листа.

Франц Лехар е един от най-видните, ако не най-видния съвременен оперетен композит, който с своите красиви валсови мелодии — „Rund um die Liebe“ и др. — които люлеят и ласкаят с флирта и кадифените упоения на празнична Виена, завладя целия свят и чиято „Lustige Witwe“ увлича с себе си всички обществени среди и всички раси и нации с еднакво вжодушевление. В него още от рождението му е течала музикална кръв — вече неговия баща се е бил издигнал от беден селски младеж до австроунгарски военен капелмайстор и написал известния „Oliosi“ — Sturm-marsch.

Родения на 30 април 1870 г., в унгарското градче Коморн, Франц скоро проявява голям музикален талант. Следващ в Пражката консерватория той е получавал при това и добри частни уроци, така, че вече на 16 години компонира сонати, които един Дворак, един Брамс пострещат удобрително и 18 годишен достига в обединените театри Бармен-Елберфелд положението на соло-виолонист. Обаче нещо е теглело младия унгарец назад в родината и той отива в Виена, дето при баща си — деятелен капелмайстор там — се опитва в оперните композиции. Но операта му „Kukuska“ не е могла да си пробие път.

Най-напред той си спечелва име в полето на оперетата, „Wiener Frauen“, „Die Rastelbinder“ обжрнаха вниманието върху него и имаха бляскъв успех. Първия голям „удар“ беше споменатата вече „Lustige Witwe“ а след това „Göttergatte“, „Der mann mit den drei Frauen“, „Graf von Luxemburg“ и др. с които той постави на нови основи съвременната оперета.

Едгар По, чийто разказ Метценгерщайн печатаме в I и II бр. на списанието е предмет на твърде противоречиви мнения сред читаещата публика особено у нас и настоящия литературен силует цели да осветли творчеството му. Действително той отдаде дан на страста към сензацията в доста свои

работи, е но създал и произведения не надминати в литературата по своята дълбочина на психичния анализ, сила в изразяването и виртуозност на стила. Той е написал няколко десетки стихотворения с красотата на антични изваяния: „Eldorado“, „Анабел ли“, „Елеонора“ и др. мистичната си чудна поема „Гарванжт“, множество разкази от безвкусицата на загадъчните приплетености, криминални произведения и булевардни сензации като: „Необикновенното приключение на Ханс Пфал“, „Необикновения аеростат“, „Фон Кемпелен и неговото откритие“, „Убийството в улица Морг“, „Тайната на Мария Роже“, откраднатото писмо“ и др. та до недостигаемите по рядката си необикновена красота „Мжлчание“, „Гибелта на Ешеровия дом“, „Продълговатия санджк“, „Човека на тжлпата“, „Ржкописа намерен в бутилка“, „Маската на червената смрт“, „Метценгерщайн“, „Спускането в Малщром“ и нежните мистични акорди, които странно хармонират всред бурните дисонанси на поезията му „Свиждане“, „Елеонора“, „Лиджейа“, „Разговора между „Монос и Уна“ и др. Написал е няколко мжгливи с особен хумор разкази, които приличат на внезапната усмивка върху намръщеното лице на луд „Херцог де-л Омлет“, „Три недели в една седмица“, „Дявола на кулата“, „Знаменитост“, „Никога не залагай главата си на дявола“ и повеста „Приключенията на Артур Гордон Пим“. Някои от поменатите работи сж преведени на бжлгарски.

Е. К. Т.

Едва от 20 — 30 години насам, турската литература тржгна по пжтя на своето развитие. В туй отношение лириката надмогна всички други литературни форми и зае своето заслужено завидно место. В този малжк интервал от време, тя можа да се постави, като по-самобитна, по-оригинална и ако не по-високо; то поне наравно с някои от сжвремените литератури. Едно е забележително в тая поезия, гесп. лириката, че пжрвите успехи сж дължат на жена, която с своите произведения показва на турската интелигенция, че и те могат да творят че и техния език е годеи и гжвжжв за нежни стихове и художествени произведения. В турското литературно поле работят доста видни сили, чужди на всички вжншни влияния, за които местото не ми позволява да кажа нещо. А от тия които раздават бисерите на душата си в страниците на турските списания Али Екрем и младият Сабби Селям сж носители на западноевропейския модернизм в най-младата турска лирика.

Д. Морен.